

* مقدمه

آیا تاکنون به این موضوع دقت کرده‌اید که هر کسی متأثر از نوع شغل و حرفه‌اش به جهان پیرامون می‌نگرد؟ برای مثال، پزشک پیگیر موضوعات مربوط به طبابت و بهداشت است. ورزشکار حرفه‌ای به مسائلی همانند تغذیه و شیوه‌های نوین تمرین علاقه دارد. توجه صادرکننده فرش به قیمت ارز، قوانین گمرکی و بازاریابی معطوف است و البته معلم به مسائلی همچون روش‌های نوین تدریس و مدیریت کلاس می‌پردازد.

آنچه بدان اشاره شد، امری طبیعی و عقلانی است و زمینه‌کاری هر فرد، علاقه‌ها، مسیر و اهداف زندگی او را تعیین می‌کند. لیکن این موضوع لایه پنهان و پیچیده‌تری نیز دارد: اینکه حوزه کاری و شغلی ما، نوع تحلیل و برداشتمان را در مورد موضوعات، رویدادها و وقایع پیرامونی تحت تأثیر قرار می‌دهد. با ذکر یک مثال این موضوع را بیشتر توضیح می‌دهم: فرض کنیم حادثه تصادفی به وقوع پیوسته است. یک خبرنگار در پی گزارش دقیق این اتفاق و تحلیل علت افزایش نرخ تصادفات جاده‌ای است؛ مأمور راهنمایی و رانندگی به دنبال شناسایی مقصر این تصادف است. هدف مکانیک خودرو بر آورد میزان خسارت به جامانده از این حادثه است. در نهایت معلم به این می‌اندیشد که کدام مسائل آموزشی و تربیتی در وقوع تصادف نقش داشته است و با کدام شیوه‌های تربیتی می‌توان از وقوع تصادف‌های بعدی جلوگیری کرد.

این تفاوت دیدگاه و تحلیل‌ها، به دیگر مسائل و موضوع‌هایی مانند کلام خدا، احکام دینی و مفاهیم مذهبی نیز قابل تعمیم است. برای نمونه، نگاه برداشت و تحلیل جامعه‌شناسان، فقیهان، مورخان و در نهایت معلمان و مربیان حوزه تعلیم و تربیت در مورد آیات قرآن کریم با پیش‌فرض‌ها و رویکردهای متفاوتی صورت می‌گیرد و هر یک به سهم خود و متأثر از حوزه کاری‌شان، به آن می‌نگرند.

در این راستا و در این نوشته نویسنده کوشیده است به قدر فهم و توان خود، به استنباط آموزه‌های تربیتی دو آیه از آیات سوره طه می‌پردازد و به‌طور کاربردی و از دیدگاه معلم به تحلیل این موضوع بپردازد. به بیان دیگر، از نگاه یک معلم به جهان خارج (در اینجا قرآن کریم) نگرسته می‌شود.

* گلستان قرآن

قرآن، به‌عنوان کلام خداوند، مجموعه‌ای متنوع است که با هدف سعادت دنیوی و اخروی آدمی و با خطاب قراردادن انسان، در مورد مسائل گوناگون سخن گفته و رهنمود داده است. یکی از مهم‌ترین ابعاد کلام الهی تربیت انسان است که گاه به‌صراحت و مستقیم مطرح می‌شود و در بسیاری مواقع با ظرافت و غیر مستقیم بیان می‌شود که برای بهره‌بردن از آن نیازمند تفسیر و تأویل هستیم.

معلمان می‌توانند از این گنجینه در اختیار به‌قدر فهم و توان خود بهره ببرند و در فرایند تعلیم و تربیت و انسان‌سازی از آن استفاده کنند. برای حصول این مهم، با توجه به تجربه‌های حاصل از شغل معلمی و نوع نگاه خاص معلم به جهان پیرامون و تعمق در آیات قرآن از بعد تربیتی و اخلاقی، می‌توان از این گلستان نصیب برد و به‌کار بست.

نمونه پیش‌رو ارائه آموزه‌های تربیتی دو آیه از آیات قرآن است که متأثر از نگاه یک معلم، درک و استنباط و ارائه می‌شود. نویسنده کوشیده است موارد تربیتی استخراج‌شده را با موقعیت‌های واقعی کلاسی پیوند دهد و به‌صورت کاربردی بیاورد.

تحلیل ج

* کلی از قرآن

أَذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ (۴۳) فَقَوْلَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ (۴۴)

به‌سوی فرعون بروید که او به سرکشی برخاسته (۴۳) و با او سخنی نرم گوید، شاید که پند پذیرد یا بترسد (۴۴).

* آموزه‌های تربیتی

/ آموزه اول

در این آیه، خداوند به حضرت موسی (ع) و برادرش امر می‌کند به‌سوی فرعون بروند و او را به ایمان دعوت کنند. اولین درس مهم تربیتی در این آیه، موضوع و اهمیت حرکت و عمل کردن برای ایجاد تغییرات و حصول نتیجه مطلوب است. به بیان دیگر، برای کسب نتیجه موردنظر، دانستن، فهم و درک به تنهایی چاره‌ساز نیست و پس از کسب معرفت و آگاهی نیازمند اقدامات لازم هستیم.

/ کاربرد در کلاس درس

در محیط‌های آموزشی، همواره با انواع چالش‌ها و مشکلات رفتاری، اخلاقی و تحصیلی مواجه هستیم. برای مثال برای حل یا تعدیل افت تحصیلی دانش آموزان، بی‌انگیزگی در کلاس درس، پرخاشگری

جهان

جعفر چراغیان
دکترای فلسفه تعلیم و تربیت
مدرس دانشگاه‌های استان خوزستان

از نگاه

یک معلم

توسل به خشونت و بهره‌جستن از کلام نادرست و توهین‌آمیز، یعنی رسیدن به بن‌بست و نگرفتن نتیجه مطلوب. تجربه شخصی نیز این موضوع را تأیید می‌کند. برای مثال، اگر فردی، کلامی را به حق ولی بالحنی توهین‌آمیز به ما بگوید، چه‌بسا دچار هیجان و احساسات مهارناپذیر شویم و خلاف خواسته او عمل کنیم.

/ کاربرد در کلاس درس

یکی از ویژگی‌های خدادادی انسان، کرامت ذاتی اوست. خداوند در قرآن به‌صراحت به این موضوع اشاره می‌کند: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ» (اسراء، ۷۰). از این رو، در هر شرایطی و از جمله در فرایندهای آموزشی، باید حرمت مخاطبان را حفظ کرد. یکی از شیوه‌های حفظ کرامت دانش‌آموزان، متوسل نشدن به خشونت، چه در کلام و چه رفتار، در هنگام مواجهه با آنان است. رعایت این موضوع گاه بسیار مشکل است و ممکن است معلم در برخی مواقع از این قاعده خارج شود، اما به‌نرمی و محترمانه سخن گفتن، توجه و محبت دانش‌آموزان را جلب و معلم را بر قلب مخاطبان خود مسلط می‌کند. سخن گفتن نرم، در هنگام نام‌بردن مخاطب، بیان مطالبه خود هنگام تدریس و حتی در زمان انتقاد از دانش‌آموزان، باید رعایت شود. همچنین، باید نرم‌سخن‌گفتن و رعایت ادب کلامی را در میان خود دانش‌آموزان و تعامل آن‌ها با یکدیگر تقویت کرد. این موضوع در نهایت جامعه را اعتلا خواهد داد.

/ آموزه چهارم

یکی از نکات مهم در این آیه، که شاید در ظاهر متناقض هم باشد، این است که خداوند به پیامبر امر می‌کند به‌سوی فرعون برود، ولی در جای دیگر سخن از احتمال کسب نتیجه را مطرح می‌کند. واژه «احتمال» یعنی کار راحتی پیش رو ندارد، اما با وجود این باید امیدوار بماند. درس تربیتی قابل استنباط از این موضوع، اهمیت انجام وظیفه است. به بیان دیگر، معلم باید در کار خود مصمم، ثابت‌قدم و قاطع باشد و اقدامات تربیتی خود را به اجابت دیگران منوط نکند. مسلم است در انجام هر کار و کسب نتیجه مطلوب تربیتی، موانع و مشکلات متعددی پیش روی ماست، لیکن همواره باید امید و انتظار کسب نتیجه مدنظر قرار گیرد و اقدام تربیتی به آینده مؤکول نشود.

و بیش‌فعالی، در گام نخست به معرفت، بینش و مسئله‌یابی نیاز داریم و در نهایت به اقدام عملی برای رسیدن به نتیجه مطلوب. در واقع، نوعی پیوند و تلفیق «نظر و عمل» در فرایند تعلیم و تربیت موردنیاز است. کافی است کمی به محیط‌هایی آموزشی که با آن‌ها سروکار داریم دقت کنیم تا انبوهی از موضوع‌ها و مسائلی را که در مورد آن‌ها اقدامی صورت نگرفته‌اند کشف کنیم.

/ آموزه دوم

خداوند به حضرت موسی (ع) و برادرش امر می‌کند که به‌سوی فرعون بروند و با او گفت‌وگو کنند. این تأکید خداوند بر گفت‌وگو، نشان از اهمیت والای آن در تعامل اجتماعی دارد. گفت‌وگو یعنی تأکید بر منطق، استدلال و عقلانیت و اجتناب از توسل به خشونت. هر جا که از این شیوه (گفت‌وگو) بهره گرفته شود، می‌توان به کسب نتیجه و موفقیت امید داشت؛ البته گفت‌وگو آدابی دارد و تعاملی دوسویه است.

/ آموزه سوم

خداوند در هنگام فرمان‌دادن به موسی (ع) تأکید می‌کند که با فرعون به‌نرمی سخن بگویند و علت آن را در زنده‌نگه‌داشتن امید به تغییر در فرعون می‌داند.

/ کاربست در کلاس درس

فرض کنید دبیر ریاضی یک کلاس درس دوره متوسطه هستید. از آخرین شیوه‌های تدریس بهره می‌برید و با طرح و برنامه مشخص و انگیزه فراوان به کلاس می‌روید و به تدریس مفاهیم درسی می‌پردازید. با وجود این تلاش، چه‌بسا بخشی از دانش‌آموزان بازخورد مناسب نشان ندهند و یادگیری به‌طور کامل محقق نشود. این موضوع طبیعی است و هیچ ضمانتی برای کسب نتیجه کامل وجود ندارد. این اتفاق را می‌توان به مسائل اخلاقی و رفتاری نیز تعمیم داد؛ چه‌بسا در نهایت و پس از تلاش فراوان ما، باز هم بخشی از دانش‌آموزان به رفتارهای نابهنجار خود ادامه دهند. نکته حائز اهمیت این است که ضمن پذیرش ناکامی‌های احتمالی، نباید مأیوس شد. اخلاق معلمی به معنای تداوم در انجام وظیفه است.

/ آموزه پنجم

خداوند متعال در انجام مأموریت الهی، برادر موسی (ع) را نیز با او همراه می‌کند تا در انجام این وظیفه سنگین یار، همراه و کمک او باشد. نکته تربیتی قابل استنباط از این آیه آن است که در فرایندهای تربیتی، ممکن است خود معلم به‌تنهایی قادر به کسب نتیجه موردنظر نباشد و به راهنمایی، مشاوره، ابزارها و امکانات کمکی نیاز باشد.

/ کاربست در کلاس درس

کسب نتیجه مطلوب تربیتی نیازمند بهره‌گیری از شیوه‌ها و اقدامات گوناگون است. چه‌بسا معلم همواره از یک شیوه یا ابزار و یک رویکرد ثابت استفاده می‌کند و همین باعث بازده پایین کاری و افت تحصیلی دانش‌آموزان شود. با توجه به پیچیدگی انسان و وجود تفاوت‌های فردی در میان دانش‌آموزان، همواره باید به روش‌های جدید تربیتی، راه‌حل‌های بدیع آموزشی و یافته‌های نوین حوزه تعلیم و تربیت رجوع کرد. همچنین، از مشورت و راهنمایی معلمان و مربیان پیش‌کسوت و صاحب‌نظر بهره‌برد و خود و کلاس درس را از فایده‌های فکر و خرد جمعی محروم نکرد.

* سخن پایانی

احتمالاً با خواندن این متن، بیش‌ازپیش متوجه اهمیت و ارزش کار معلم شده‌اید. هدف نهایی معلم، انسان‌سازی و اصلاح جامعه است. او متأثر از این رویکرد، دنیا را از منظری متفاوت می‌نگرد و تحلیل می‌کند. معلم به این می‌اندیشد: چرا چنین است؟ چگونه باید باشد؟ و از چه طریقی می‌توان به مقصد (انسان‌سازی) رسید؟ در این مسیر، معلم منتظر صدور بخشنامه و دستورالعمل اداری نیست و با توجه به بینش و تحلیلش اقدام می‌کند. در این فرایند می‌توان از منابع، کتاب‌ها، تجربه‌ها و اتفاقات گوناگون روزمره بهره جست. موارد زیر نمونه‌هایی برای تمرین بیشتر هستند. از نگاه معلم به آن‌ها بنگریم:

- / تأمل در سوره لقمان و استنباط آموزه‌های تربیتی آن؛
- / آموزه‌های تربیتی داستان طوطی و بازرگان از مثنوی معنوی؛
- / مشاهده جوانی که در حال استعمال دخانیات است؛
- / فرهنگ رانندگی ایرانیان؛
- / میزان استقبال از غذاهای فوری و میل کمتر به خرید و مطالعه کتاب.

